

Megatrendit yritystoiminnan kompassina

11.1.2023

Suomen itsenäisyyden rahasto (Sitra) on julkaissut megatrendikatsauksen vuodesta 2011 lähtien (Megatrendit i.a.). Tuoreimman katsauksen kirjoittajat ovat Mikko Dufa, johtava asiantuntija ja Sanna Rekola, asiantuntija. Mainittu Megatrendikatsaus 2023 julkaistiin alaotsikolla Ymmärrystä yllätysten aikaan 01.01.2023. Viisi keskeisintä megatrendiä vuonna 2023 ovat luonnon kantokyvyn mureneminen, hyvinvoinnin kasvavat haasteet, demokratian kamppailu kovenee, kilpailu digivallasta kiihtyy ja talouden perusta rakoilee. (Vataja 2023; Megatrendit i.a.) Eivät kuulosta kovin ilahduttavilta nämä trendit. Kirjoittajat toteavat, että edellisessä megatrendiselvityksessä he ovat todenneet, että olemme siirtymässä postnormaaliin yllätysten aikaan. Merkkejä maailmaa ravistelevasta viruksesta oli jo aistittavissa ja käytännössä maailma muuttuikin postnormaaliksi ennen kuin huomasimmekaan. (Vataja 2023.)

Megatrendit tarjoavat työkaluja

Megatrendit eivät tarjoa kuitenkaan vastauksia muistista joutsenista tai villeistä korteista, vaan niissä painottuvat sellaiset muutokset, joiden jättäminen huomiotta ei ole mahdollista. Tavoitteena on, että megatrendit tarjoavat työkaluja ja ymmärrystä muutosten laajoista kaarista ja niiden keskinäisistä suhteista. (Vataja 2023.) Megatrendiä voi konkretisoida ajattelemalla sitä kompassiksi tai reimariksi, jonka avulla voi etsiä suuntaa kohti tulevaa.

Se, kuinka kykenemme hyödyntämään megatrendejä käytännön toiminnassa, riippuu kyvykkyydestämme havaita, analysoida ja yhdistää keskenään näennäisesti hyvinkin erilaisia asioita.

Postnormaali aika haastaa meidät

Voinee sanoa, että edellisessä Sitran megatrendiraportissa mainittu postnormaali aika, jolla siis tarkoitettiin siirtymistä yllätysten, ristiriitaisuuksien ja konfliktien värittämään ajanjaksoon saattoi tuntua abstraktiolta ja tulevaisuudentutkijoiden teoretisoinnilta, jolla ei ole yhtymäpintaa reaalimaailmaan. Nyt kolme vuotta myöhemmin voi todeta, että postnormaali aika on täällä tänään. Erilaiset arkea vavisuttaneet asiat, kuten koronapandemia, ruoka- ja energiakriisi, sään ääri-ilmiöt sekä Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, ovat antaneet konkreettisen merkityksen ennen vähemmän tunnetulle postnormaali aika -käsitteelle. (Dufa & Rekola 2023, i.a.)

Syy miksi megatrendeihin tulee kiinnittää huomiota, on siinä, että tällaiset hitaasti muuttuvat laajat kehityskulut ovat erilaisten ”yllätysten” taustalla. Tosiasiallisesti niin sanotut yllätykset eivät ole niin yllättäviä kuin haluaisimme ajatella. Meidän tulee hahmottaa erilaisia jatkuvuuksia, tunnistaa polkuriippuvuuksia ja ymmärtää niitä yhdessä nykyisten tulevaisuusnäkemysten kanssa. (Dufa & Rekola 2023, i.a.) Yllätysten aika on tuskin ohi, jos joku meistä erehtyy sellaista ajattelemaan. Yllätyksiä on luvassa todennäköisesti lisää ja niitä tulee eteemme kiihtyvällä tahdilla.

Megatrendit auttavat hahmottamaan mahdollisuuksia yritystoiminnassa

Kuten Dufa ja Rekola (2023, i.a.) huomauttavat, ei yllätyksiä voi tarkalleen ennustaa, mutta niitä voi ennakoida. Ennakointiin tarvitsemme erilaisia työkaluja, joista megatrendit ovat yksi. Esimerkiksi Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, energian tuonnin lopettaminen ja kaasuputkien räjäyttäminen Itämerellä, ovat olleet sellaisia tapahtumia, että niitä ei olisi tarkalleen voinut kuvata ennalta, mitä tapahtuu tai koska tapahtuu. Eikä oleellista olekaan asioiden tarkka ennustaminen, vaan paremminkin yllättävien mahdollisuuksien hahmottaminen ja oppiminen niiden pohjalta. Kuten kirjoittajat toteavat, megatrendejä kannattaa tarkastella kokonaisuuksina, sillä ne vaikuttavat toisiinsa. Kun tunnistetaan muutoksien eri vaiheita: mikä on jo muuttunut ja toisaalta miten juuri nyt meneillään olevat muutokset linkittyvät toisiinsa, kyetään todennäköisesti tunnistamaan paremmin ne asiat, mihin on mahdollisuus vaikuttaa. Megatrendit toimivat kompassin tavoin ajassa, jossa kaikki näyttäytyy välillä sumealta.

Voi sanoa, että energian suhteen on munat laitettu aika yksiviivaisesti samaan koriin globaalisti ja näyttää käytännössä siltä, että yhtä yksiviivaisesti ja kritiikittömäksi ollaan siirtymässä seuraavaan vaihtoehtoon. Ei liene uutinen, että se, jolla on paksuin lompakko, saa päätäntävallan siitä, mikä on seuraava vaihtoehto. Suurta riippuvuutta ilmenee myös erilaisten hyödykkeiden ja tarvikkeiden tuotannossa. Jos jokin valtio on toiminut niin sanotussa vilpittömässä mielessä, on jokin toinen taas toiminut päämäärätietoisesti oman maan vallan ja erityisesti henkilökohtaisen vallan, kasvattamisen eetoksella. Tämänkaltainen toiminta on ollut omiaan synnyttämään hirviöitä eri aikakausina. Ero on siinä, että ehkä koskaan aiemmin hirviöiden käytössä olevat työkalut eivät ole olleet niin tehokkaita, mitä ne ovat tänään.

Kuva 1. Muutosten kokonaiskuva ja ratkaistavat haasteet (Kuva: Dufa & Rekola 2023, i.a.).

Kuvasta Muutosten kokonaiskuva ja ratkaistavat haasteet (Kuva 1.) käyvät ilmi yhdellä silmäyksellä megatrendit, jotka vaikuttavat niin yritysten kuin yksilöidenkin tulevaisuuteen. Keskiössä on luonto. Luonnon kantokyvyn murentuminen ei pitäisi olla yllätys kenellekään, sillä se on ollut tiedossa jo vuosikymmeniä. Länsimainen ihminen on tottunut tietynlaiseen kuluttamisen tasoon ja ei siksi ehkä kykene luopumaan elämäntyylistään ennen kuin on viimeinen pakko. (Dufa & Rekola 2023, i.a.) Toivoa ei kuitenkaan pidä menettää, vaan enemmänkin miettiä sitä, kuinka luonnon kantokyvyn mureneminen voidaan kääntää kannattavaksi liiketoiminnaksi? Millainen jäte voi olla raaka-aineena? Vai olisiko uusien tavaroiden keksimisen ja uusien tavaroiden hankkimisen sijaan hyvä keskittyä enemmän palveluihin ja elämyksiin? Tarvitaan käytännössä viipymättä radikaaleja muutoksia, vaikka edelleen mielellään pohdittaisiin, mitä asioille voi tai kannattaa tehdä (Dufa & Rekola 2023, i.a.).

Yrittäjyys on käytännön mahdollisuus ja tehokas työkalu, jolla voi vaikuttaa tulevaisuuteen. Koska nyt on nähtävissä, että tällainen toiminta ei voi jatkua loputtomasti, on yrittäjällä mahdollisuus vaikuttaa aivan konkreettisesti tulevaisuuteen. Tällaista yrittäjyyden lähestymistapaa kutsutaan merkityksellisyyteen pyrkiväksi yrittäjyydeksi. Merkityksellisyyteen pyrkivän yrittäjyyden keskeisenä tavoitteena on kehittää ratkaisuja ja sovelluksia, joiden avulla voidaan vastata suuriin maailmanlaajuisiin haasteisiin ja samalla parantaa maailmaa. Parantaa ihmisten olosuhteita ja samalla menestyä itse taloudellisesti. (Mannila 2022, i.a.)

Hyvinvoinnin haasteet ovat arkea. Väestön ikääntyminen, työikäisten määrän vähentyminen, hyvinvointivaltion rahoituksen riittävyys, demokratia ja teknologia. Kaikki sellaisia asioita, jotka ovat olleet tiedossa jo huomattavan pitkään. On ollut jo pitkään tiedossa, että muuttoliike keskittyy kasvukeskuksiin, epävarmuus tulevaisuudesta voimistavat mielenterveysongelmia ja käytännössä kestävyys on koetuksella niin nuorilla kuin vanhoillakin. (Dufa & Rekola 2023, i.a.) Samalla demokratian kamppailu kovenee. Valta keskittyi globaalin pandemian aikana ja demokratioille tärkeitä vapauksia rajattiin. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan havahdutti meidät puolustamaan demokratiaa. Ehkä sota oli tarpeellinen muistutus siitä, että mikään ei ole itsestään selvää, vaan hyvien asioiden puolesta täytyy tehdä töitä. Erityisen huolestuttavaa on, että autoritäärisiä toimintatapoja sovelletaan tänä aikana kautta maailman. Yhteiskuntajärjestelmät taistelevat olemassaolostaan. Luottamus sääntöpohjaiseen maailmanjärjestykseen ja siihen kytkeytyviin instituutioihin horjuu. (Dufa & Rekola 2023, i.a.) Haavoittuvat tilanteet ovat polttoainetta

Rahan mahti

Rahalla saa ja hevosella pääsee, on vanha suomalainen sanonta. Rahalla voi ostaa asemaa ja valtaa. Se on yksi käytännön asia, miksi demokratia on kriisissä ja miksi se on ehkä haavoittuvampi kuin koskaan. Olisiko aika palata perusasioiden ääreen ja pohtia nimenomaan digivaltaa ja sitä, mitä se käytännössä pahimmillaan tarkoittaa? Kaventaako se esimerkiksi yrittäjyyden vapautta? Rahan mahti on näkynyt tiettyjen toimialojen yrityksen aloituskynnyksen nousemisena. Esimerkiksi elintarvikealalla lainsäädännöstä tulevat vaatimukset edellyttävät huomattavaa aloituspääomaa, jotta yrityksen toiminta voidaan aloittaa. Vastaavasti maailmanlaajuisen sosiaalisten median kanavan voi hankkia omistukseensa, kun on tarpeeksi paksu lompakko ja samalla voi ohjailla sisältöä haluamaansa suuntaan. Näin toimi esimerkiksi Elon Musk ostaessaan Twitterin. Kun Twitter antoi Yhdysvaltain entiselle presidentille Donald Trumpille pysyvän Twitter-pannan vuonna 2020, toivoi äärioikeisto, että tuo panna päättyy, kun Musk saa päätösvallan yhtiössä. (Lehtonen 2022, i.a.) Näin näyttää käyneen. Trump oli tunnettu vaihtoehtoisesta totuudestaan presidenttikaudellaan. Presidentin kanssa eri mieltä olevat levittivät valeuutisia. Trump puhui huonoista uutisista ja väitti muun muassa keksineensä yhdistää sanan uutinen sanan valhe kanssa. Hän kertoi haastattelijalle, että luulee muiden ihmisten käyttäneen sanaa valeuutinen, mutta sanoo, että ei ole sitä koskaan huomannut. (Lehtonen 2018, 213–215.) Kun valhetta toistaa tarpeeksi usein, se muuttuu totuudeksi, eikä siltä suojaa älykkyys tai analyyttisyys (Vasama 2019).

Kilpailun kiihtyminen digivallasta on mahdollisuus yrityksille. Digitalisaatio on ollut merkittävä eri aloja poikkileikannut asia. Teknologiaa on otettu käyttöön uusilla elämän osa-alueilla. Dataa kerätään ja sitä hyödyntäen tarjotaan uusia räätälöityjä palveluita yrityksille ja yksilöille. Ongelmallista on, että teknologiajättien valta lisääntyy ja toisaalta kriittisten resurssien riittävyys. (Dufa & Rekola 2023, i.a.) Kaiken kontrolli johtaa helposti hirviön syntyyn, sellaiseen, jota George Orwell (1949) kuvasi teoksessaan 1984.

Talouden perustan rakoileminen johtaa globaalin eriarvioisuuden kasvuun. Yhdessä ekologisen kestävyyskriisin kanssa se ohjaa katsomaan taloutta uusien silmälasien läpi. On nähtävissä kehitys, että vauraus keskittyy yhä pienemmälle joukolle. (Dufa & Rekola 2023 i.a.) Rikkaat rikastuvat ja köhät köyhtyvät, kuten esimerkiksi Leonard Cohen laulaa kappaleessa Everybody knows: ”The poor stay poor, the rich get rich”.

Historian oppitunti menee helposti ohi

Käytännössä mahdollisuus historian hirviön esiinmarssiin on nyt otollisempi kuin mitä se on ollut vähään aikaan. Kokonaisuuden kannalta ongelmallista lienee se, että kuinka hyvin me kykenemme tunnistamaan omassa ajassamme ja arjessamme olevat poikkeamat ja niistä seuraavat, usein ikävämmät, lopputulokset. Tunnistammeko näitä erilaisia trendejä, jota tulevat näkyviksi ja kykenemmekö yhdistämään niitä omaan, käsillä olevaan todellisuuteemme? Historiasta oppiminen on ehkä juuri siksi niin vaikeaa, että emme tunnista samankaltaisia tapahtumia, joita kohtaamme ja jotka ovat joskus muinoin johtaneet esimerkiksi historian hirviöiden valtaannousuun. Ongelma hirviöiden synnyn taustalla on useinkin se, että hirviö ruokkii itselleen arvokasta lähipiiriään tavalla, joka saa heidät puolustamaan hirviön valtaa. Käytännössä tämä tarkoittaa usein huomattavia taloudellisia etuuksia ja valtaa. Tällainen toiminta synnyttää pienen valtapiirin (oligarkia), joka ei halua pahoittaa johtajansa mieltä kritisoimalla häntä. Mikäli eriäviä mielipiteitä esiintyy, on tapana poistaa tällaiset henkilöt mahdollisimman näyttävästi. Se toimii pelotteena muille ja tiivistää valtapiiriä ennestään. Näin valtaa käyttävien (ja johtajalle uskollisten) henkilöiden määrä supistuu. Samalla, kun piiri pienenee, kasvaa sen valta suhteessa muihin, entisestään. Ehkä kaikkien johtajien, niin pienissä kuin suurissakin organisaatioissa, kannattaisi tutkailla vanhaa satua H.C. Andersenin Keisarin uusista vaatteista ja pohtia mitä sen sanoma voisi tarkoittaa omassa lähipiirissä ja toimintakontekstissa.

Margit Mannila
lehtori, KTT
SeAMK

Margit Mannila on lehtori ja KTT SeAMKissa, joka innostuu erityisesti yrittäjyydestä ja ympäristöoikeudesta. Mannilan intohimona on uusien asioiden oppiminen ja hän jäsentää asioita mielellään kirjoittamalla.

Lähteet:

Cohen, L. Everybody knows. Track 3 I’m your man. Viitattu 3.1.2023. https://genius.com/Leonard-cohen-everybody-knows-lyrics

Dufa, M. & Rekola, S. (2023). Megatrendit. Ymmärrystä yllätysten aikaan. Sitra. Viitattu 3.1.2023. https://www.sitra.fi/julkaisut/megatrendit-2023/

Lehtonen, S. (2022). Elon Musk osti Twitterin 44 miljardilla dollarilla – toimitusjohtaja: ”Emme tiedä, mihin suuntaan alusta menee”. Taloussanomat. 26.4.2022. Viitattu 4.1.2023. https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000008773973.html

Lehtonen, T. (2018). The Concept of Alternative Facts. In L. Kääntä, M. Enell-Nilsson, & N. Keng (Eds.) Työelämän viestintä: VAKKI-symposiumi XXXVIII. Vaasa 8.-9.2.2018, 213–224. Retreived from Viitattu 4.1.2023. http://www.vakki.net/publications/no9_fin.html

Mannila, M. (2022). Merkityksellisyyteen pyrkivä yrittäjyys. @SeAMK-verkkolehti. Yrittäjyys ja kasvu. Seinäjoen Ammattikorkeakoulu. Viitattu 3.1.2023. https://lehti.app-staging.seamk.hion.dev/yrittajyys-ja-kasvu/merkityksellisyyteen-pyrkiva-yrittajyys/

Megatrendit. (i.a.). Sitra. Viitattu 3.1.2023 https://www.sitra.fi/aiheet/megatrendit/#megatrendit-2023-paivitys-ymmarrysta-yllatysten-aikaan

Orwell, G. (1949). 1984. Viitattu 3.1.2023. https://www.online-literature.com/

Vasama, T. (2019). Kun valhetta toistaa tarpeeksi ihmiset uskovat sen. – Lumevaikutukselta ei suojaa edes äly tai analyyttisyys. HS Tiede. Viitattu 4.1.2023. https://www.hs.fi/tiede/art-2000006165841.html

Vataja, K. (2023). Esipuhe. Teoksessa Dufa, M. & Rekola, S. (2023). Megatrendit. Ymmärrystä yllätysten aikaan. Sitra. Viitattu 3.1.2023. https://www.sitra.fi/julkaisut/megatrendit-2023/#esipuhe